

Rezumatul tezei de abilitare

Filosofia în practică

– cultivarea autenticității existențiale în învățământul superior postmodern

de conf. univ. dr. Attila Kovács

Lucrarea abordează sarcina filosofiei din perspectiva imaginii omului și a mediului instituțional al condiției postmoderne, examinând felul în care autenticitatea existențială poate fi păstrată și practică într-un context social și tehnocultural care fragmentează, deopotrivă, identitatea personală, legăturile comunitare și instituțiile de transmitere a cunoașterii.

Punctul de plecare îl constituie convingerea că filosofia, astăzi, nu se reduce la o simplă disciplină universitară, ci se configurează ca atitudine existențială și practică critică, orientată către experiența „densă” a modului de a fi uman și către păstrarea, respectiv reintegrarea ipseității. În această lumină, filosofia este poziționată ca un „compas” al spațiului postmodern, constituită în dualitatea dintre filosofia practică și cea aplicată: purtând, în același timp, metoda gândirii și atitudinea prezenței active.

Teza se constituie, așadar, pe de o parte, ca reflecție teoretică ce operează cu repertorii conceptuale istorice și contemporane, iar pe de altă parte, ca trecere în revistă a practicilor concrete de predare și de organizare a cercetării, în care filosofia capătă rolul unui principiu transdisciplinar conducător. Titlul reflectă în mod direct această dublă focalizare: înrădăcinarea practică și orizontul existențial, în cadrul cărora învățământul superior nu se reduce la un simplu transfer de cunoștințe, ci devine spațiu formativ al personalității și mediu instituțional pentru cultivarea autenticității.

Miza tezei este, așadar, dublă. Pe de o parte, ea constă în interpretarea rearanjărilor culturale postmoderne: a modului în care mediile tehnice, logica consumului și sistemele de reprezentare erodează unitatea Eului și mediul creației de sens. Pe de altă parte, ea vizează modul în care filosofia, în acest context, poate evita reducerea la un limbaj teoretic autoreferențial și se poate afirma, dimpotrivă, ca practică critică și relațională, ca formă de cultură vie.

În cercetările mele și în practica mea didactică, această înțelegere a filosofiei aplicate redefiniște constant ceea ce considerăm a fi educație, cercetare și filosofie. Problemele pe care le examinez – problema sinelui, dependența, schizofrenia, identitatea digitală sau fenomenul simulacrelor – nu sunt pur și simplu “obiecte” ale unei investigații teoretice, ci

regiuni ale experienței asupra cărora se poate reflecta cu sensibilitate doar dacă filosofia este înțeleasă nu ca un sistem închis, ci ca o atitudine deschisă, care își asumă caracterul problematic al lucrurilor. Miza nu este așadar să “aplicăm” vreo metodă filosofică pe o problemă care aparent nu ține de repertoarul filosofic clasic, ci să arătăm cum anumite teme, de exemplu adicția, sunt ele însele prin natura lor filozofeme, în sensul că înțelegerea lor presupune în mod necesar recursul la filosofie.

Această poziție o dezvolt pornind de la propria mea practică didactică și de cercetare, subliniind că filosofia aplicată nu este, în primul rând, o simplă „materie” în sens strict, ci o metodă și o atitudine practică, menite să susțină reziliența studenților, autocunoașterea lor critică și coerența identității personale.

În mediul academic contemporan amenință deseori „barbarismul” specializării: cunoașterea se fragmentează în jocuri de limbaj izolate, pierzând cerința unui orizont comun, iar în locul comunității de cunoaștere se dezvoltă discursuri paralele și incompatibile. Sarcina filosofiei constă tocmai în a păstra și reactiva posibilitatea dialogului substanțial: un orizont uman comun în care cunoștințele specializate se articulează reciproc, revenind la originea dialogică a filosofiei. Acest dialog transdisciplinar reprezintă un act de rezistență în sine, apărarea integrității universității ca idee culturală împotriva fragmentării limbajelor și a logicii tehnicismului alienant. Argumentația se susține prin numeroase exemple din activitatea mea de autor în filosofie și din practica didactică.

Dialogul între cunoștințele specializate nu slăbește identitatea disciplinară, ci o condiționează: studentul la psihologie descrie un fenomen într-un limbaj diferit de cel al studentului la filosofie, iar tocmai în această diferență se deschide posibilitatea unui orizont comun. La fel, colaborările de cercetare care combină metode cantitative ale sociologiei cu descrieri fenomenologice permit să fie măsurate relațiile dintre „constrângerea vizibilității” și experiența autenticității. Astfel de practici, sprijinindu-se simultan pe resurse empirice și teoretice, confirmă că filosofia nu este o disciplină închisă, ci păstrătoarea deschiderii, a spațiului comun și a dialogului critic într-o universitate marcată de fragmentarea disciplinelor și tehnicizarea cunoașterii.

Mobilizând tradiția filosofică fenomenologică și existențialistă, teza analizează experiența Eului contemporan prin metaforele „dispariției” și „pierderii”. Eroziunea ipseității constituie simptomul central al ecosistemului cultural postmodern: Eul devine o construcție oscilantă, instabilă în câmpul forțelor generate de autoreprezentări performative și de nevoia constantă de feedback extern. În spațiul comunicativ dominat de tehnologia digitală și media socială, imaginile idealizate ale Celuilalt, comparațiile permanente și constrângerile

economiei atenției distorsionează autopercepția, iar consecința practică este alienarea și estomparea granițelor proprii. Una dintre sarcinile urgente ale filosofiei aplicate în acest context este munca conceptuală sistematică și medierea interpretării experienței reflectate: ghidarea studenților și a tinerilor cercetători către practici și metode de lectură și interpretare care permit reconstrucția coerenței experiențiale a Eului.

O altă dimensiune definitorie a spațiului urban postmodern este anonimatul și modul de existență „spectral”: proximitatea anonimă a prezenței metropolitane și mediul identităților care orbitează în jurul Celuilalt fără a se întâlni efectiv. Teza abordează această realitate din perspectiva fenomenologiei alterității, cu accent pe problemele „eticii feței” și ale întâlnirii directe cu Celălalt, analizând modul în care interfețele digitale și platformele sociale generează spații intermediare în care Celălalt este redus la un „punct de date”. Distanțarea defensivă – apropierea precaută față de un Celălalt depersonalizat, „fără față” – poate constitui o strategie funcțională, însă numai dacă, împreună cu vigilența critică, se menține cerința posibilității întâlnirii autentice. Din această perspectivă, responsabilitatea învățământului superior devine duală: pe de o parte, oferirea unui instrumentar reflexiv și a unui limbaj capabil să abordeze relațiile identitate–privire–reprezentare; pe de altă parte, cultivarea unui mediu pedagogic care să permită păstrarea autenticității studentului și profesorului, în raport cu interacțiunile digitale și cele fizice.

Cursurile și programele de studiu prezentate operează în cadrul învățării transdisciplinare: prin integrarea filosofiei cu discipline înrudite – psihologie, sociologie, teorie literară, teoria comunicării – studentul învață să gândească în limba „vie” a problemelor contemporane. Aceasta se realizează, pe de o parte, prin sarcini conceptuale și hermeneutice integrate în materialul didactic, iar pe de altă parte, prin cartografierea critică a unor teme – adicție, identitate digitală, simulacre, lumi experiențiale psihopatologice – de relevanță existențială și filosofică directă. Filosofia, astfel, nu se reduce la predarea unui „canon” arhaic, ci devine o practică a cultivării întrebării critice, a auto-interpretării și a judecății responsabile în mediul postmodern al „modernității accelerate”.

În această perspectivă, teza reflectă, de asemenea, parcursul meu ca autor de filosofie: principalele direcții tematice – dictatura tehnicii/producției, fenomenologia alterității, urbanitatea spectrală, ontologia consumului total, interpretările granițelor Eului și ale lumii, precum și reflecțiile filosofice asupra experienței pandemice – converg spre un nucleu comun: reconstrucția autenticității sinelui și a percepției comune a lumii. Studiile și volumele mele conturează un arc tematic coerent care leagă sensibilitatea teoretică de lectura situațională empirică continuă: analiza mediilor tehnice și digitale, fenomenologia urbanității

și a interacțiunilor sociale, studiul practicilor culturale și al experiențelor contemporane ale Eului. Această metodă combinativă și asociativă constituie coloana vertebrală a filosofiei mele aplicate, menținând teoria în unitate cu sensibilitatea experiențială și cu responsabilitatea pedagogică.

Prima mea lucrare majoră, *Az önmagaság fenomenológiája* [Fenomenologia ipseității] (Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kolozsvár, 2016, pp. 269), examinează, mobilizând tradiția fenomenologică, problema coerenței Eului în contextul postmodern. Monografia pornește de la fenomenologia husserliană și heideggeriană, concepând experiența Eului nu ca pe o entitate statică, ci ca pe un proces dinamic, înrădăcinat în lume. În această lucrare dezvolt conceptul de „ipseitate” ca echilibru între conținutul interior al identității și sistemul relațiilor exterioare, evidențiind modul în care acesta se erodează sub influența fragmentării tehnologice și culturale. Reprezentările digitale, de exemplu, transformă Eul în versiuni simulate, în care experiența autentică este adesea substituită de imagini virtuale. Monografia ilustrează acest fenomen prin exemple empirice, precum efectele psihice ale utilizării media sociale, și arată cum autorefecția poate funcționa ca instrument pedagogic: pentru studenți, ea devine o practică care sprijină reconstrucția Eului autentic în realitatea fragmentată. Această lucrare constituie fundamentul cercetărilor mele ulterioare, în care fenomenologia teoretică se intersectează cu analiza situațiilor de viață contemporane.

Pornind de la studiul meu intitulat *The Dictatorship of Technology* (Bulletin of the Transilvania University of Brașov, 2017. nr. 2. pp. 71–78.) care se concentrează asupra criticii totalitarismului tehnic, înțeles nu ca un sistem politic, ci ca și dominația tehnologiei și a producției asupra vieții cotidiene, și inspirându-mă din conceptul de putere al lui Foucault și din psihopolitica lui Han, analizez cum devine tehnologia o dictatură invizibilă, unde algoritmii și metricile optimizează comportamentul uman, suprimând în același timp gândirea creativă și critică. De exemplu, prin sistemele de urmărire a performanței la locul de muncă sau mecanismele de monitorizare ale platformelor sociale, individul își pierde autonomia și se subordonează logicii eficienței. Din perspectivă pedagogică, acest text servește ca bază pentru cursuri, unde încurajez studenții să examineze critic propriile dependențe digitale, conectând astfel teoria cu dezvoltarea rezilienței personale.

Lucrarea mea *The Other is Dead* (Studia Universitatis Babeș-Bolyai – Philosophia, 2017, nr. 2, pp. 39–59) continuă linia cercetărilor mele, concentrându-se asupra fenomenologiei alterității și pornind de la etica lui Lévinas, unde fața Celuilalt constituie un apel etic. Argumentez că, în spațiul digital postmodern, Celuilalt îi este diminuată prezența autentică: profilele sociale și colecțiile de date reduc ființa umană la reprezentări obiectivate,

pierzându-se posibilitatea întâlnirii directe și responsabile. Exemplele empirice includ interacțiunile virtuale, unde absența gesturilor și a nuanțelor vocale alienează comunicarea, precum și anonimitatea urbană, unde proximitatea nu generează vizibilitate reciprocă. Studiul integrează această analiză cu perspective psihologice și sociologice, precum creșterea anxietății în izolarea digitală. În context educațional, lucrarea inspiră exerciții de dialog, în care studenții investighează propriile relații cu sensibilitate fenomenologică, promovând reconstrucția autenticității comunitare. Astfel, textul evidențiază că filosofia aplicată nu se limitează la diagnosticare, ci activează responsabilitatea etică față de Celălalt.

Studiul *Anonymity and Spectral Existence in Urban Space* (Caietele Echinoc 2018. Vol. 34 (Posthumanist Configurations). 57–65) investighează modul de existență spectral al spațiului urban postmodern, în care anonimatul se manifestă ca experiență existențială. Mobilizând conceptul de simulacru al lui Baudrillard, lucrarea analizează cum viața metropolitană capătă un caracter cvasi „fantomatic”: oamenii se izolează în ciuda proximității, iar interfețele digitale amplifică această distanță. Exemple empirice includ masele anonime din spațiul public sau mecanismele capitalismului de supraveghere, unde constrângerea vizibilității generează paradoxal alienare. Ritmurile de consum se intersectează cu experiența spațială: centrele comerciale ca heterotopii promet împlinire, dar oferă doar satisfacții simulate. Din perspectivă pedagogică, lucrarea inspiră proiecte în care studenții analizează experiențele urbane proprii prin descrieri fenomenologice, dezvoltând astfel autocunoașterea critică. Studiul demonstrează modul în care filosofia aplicată integrează reflecția teoretică cu analiza experienței cotidiene a spațiului urban.

Înainte să detaliez câteva dintre realizările mele din domeniul creației filosofice și a cercetării, as dori să prezint aici principalele realizări în mod sintetic. Așadar, lista cuprinde: 3 monografii de autor pe o temă importantă a filosofiei, 1 manual pe teme din domeniul de specialitate, 14 studii publicate în reviste de specialitate indexate în bazele de date internaționale recunoscute din domeniul filosofiei, 3 studii publicate în volume colective apărute la edituri cu prestigiu național, membru în 5 granturi de cercetare obținute prin competiție internațională sau națională, coordonator a 2 contracte de cercetare cu terți și 10 participări la conferințe naționale sau internaționale.

În *Totális fogyasztás és értéktudat a boldogság labirintusában* [Consum total și conștiință valorică în labirintul fericirii] (Erdélyi Múzeum, 2018, nr. 4, pp. 108–114), analiza se concentrează asupra ontologiei consumului, privind consumul nu doar ca activitate economică, ci ca logică care structurează Eul. Substanțialismul consumului total se referă la atitudinea consumatorului specifică culturii noastre postmoderne. Consumul contemporan,

supus autorității unui sistem global, nu mai poate fi limitat la domeniul material, ci se extinde și asupra lumii creațiilor culturale. În dualitatea dintre produsele materiale și cele culturale, accentul cade pe cele din urmă. Cu alte cuvinte, consumăm informații, imagini, mesaje, idei și promisiuni. Rezultatul este o restructurare curioasă a ordinii ontologice: realitatea consumabilă este identificată cu ființa autentică; existența deplină aparține a ceea ce poate fi consumat. În context educațional, lucrarea inspiră seminarii în care studenții interpretează propriile practici de consum, consolidând astfel reziliența și reflexivitatea. Astfel, și această lucrare evidențiază modul în care gândirea mea filosofică articulează analiza teoretică cu praxisul existențial, demonstrând aplicabilitatea filosofiei în înțelegerea și deconstrucția fenomenelor culturale contemporane.

Monografia *Az önmagáság nyomában. Az Én feloldódásának módozatai a posztmodern korban* [Pe urmele ipseității. Modalitățile dizolvării Eului în epoca postmodernă] (Editura Atelierului Universitar, Cluj-Napoca, 2019, pp. 152) cartografiază procesele de dizolvare a Eului în lumina deconstrucției postmoderne. Pornind de la conceptul clasic de Eu în filosofia occidentală, analizez, printr-o metodă fenomenologică critică, modul în care granițele tradiționale ale triadei corp–ego–tehnologie se descompun. Se încearcă aici o interogare a modurilor în care sinele relaționează și este afectat de obiectitate, consum (insatiabilite), celălalt, senzații și corporealitate, respectiv normalitate/anormalitate. Teza principală a lucrării este ca sinele (selfhood), înțeles într-un mod substanțialist, se dizolvă în lucrurile cu care relaționează. Lucrarea de față încearcă să răspundă la una din întrebările cheie a filosofiei, și anume ce este Sinele, care este substratul din punct de vedere ontologic/metafizic a Sinelui. Există un „nucleu dur” în sensul substanțialist/esențialist undeva în interiorul meu despre care pot spune că este inalienabil, inseparabil al meu?

În fine, studiul meu *The Virus as a Metaphor* (Revista de filosofie aplicată, 2020, vol. 3, pp. 251–262) interpretează pandemia ca „metaforă”, evidențiind vulnerabilitatea postmodernă. Virusul, ca amenințare invizibilă, este pus în paralel cu totalitarismul tehnic: ambele generează izolare și control, testând limitele Eului. Exemplele empirice includ spațiile digitale din perioada de carantină, unde existența spectrală se intensifică. Lucrarea propune practici reziliente, care pot fi rezumate așa: 1) trebuie să fim cinstiți și să ne facem treaba, fiecare în felul lui; trebuie să fim responsabili, și anume ideea că suntem responsabili pentru propriile noastre acțiuni, că nu îi putem trage la răspundere pe ceilalți pentru ceea ce ni se întâmplă și că suntem responsabili față de semenii noștri și 3) avem nevoie de exemple: așa cum celebrul împărat roman, filosoful stoic Marcus Aurelius, a făcut asta - la acea dată în contextul unei epidemii reale de ciumă. Din perspectivă pedagogică, studiul poate fi utilizat

în cursuri de comunicare în criză, unde studenții analizează propriile experiențe provocatoare, integrând teoria cu responsabilitatea pedagogică. și ne arată modul în care filosofia aplicată poate interpreta crizele contemporane, conectând analiza teoretică cu experiența trăită.

Este important de menționat, totodată, că prezentarea lucrărilor mele publicate aici nu este exhaustivă, ci urmărește să ofere o imagine a direcțiilor de cercetare și a contribuțiilor mele ca autor de filosofie.

Publicațiile mele evidențiază modul în care filosofia aplicată articulează reflecția teoretică cu analiza empirică și praxisul existențial, susținând dezvoltarea autenticității și responsabilitatea pedagogică. Analiza identifică presiunea raționalității tehnice, dinamica dorințelor consumiste și performanța identității în mediul digital, propunând descrierea fenomenologică critică și sensibilitatea etică ca instrumente de rezistență. În ansamblu, filosofia se afirmă ca un „compas” cultural, integrând teoria cu practica și orientând educația universitară către coerența experiențială a Eului.

Demonstrând abilitățile și interesele mele legate de filosofia aplicată, am coordonat și am participat activ în echipe de cercetare interdisciplinare, evidențiind capacitatea mea de a conduce investigații colaborative care îmbină teoria cu practica. Un exemplu notabil este colaborarea mea de mai mulți ani la Central European University din Viena, în cadrul Centrului de Dezvoltare Cognitivă, Departamentul de Științe Cognitive. În timpul vizitelor mele de cercetare, invitat de conf. univ. dr. Ernő Téglás, cercetător principal al Prelog-ERC Starting Grant, am organizat discuții privind teoriile decizionale, procesele de raționament și conexiunile dintre limbaj și conștiință, extinzând analiza asupra rolului atenționalității în mecanismele adicțiilor, în special dependența de jocuri video. Coordonând contribuțiile echipei, am încercat să integrez fenomenologia husserliana privind sintezele active și pasive, precum și conceptul de *Entwurf* și *Geworfenheit* la Heidegger cu psihologia cognitivă și cu neuroștiințele, ceea ce va rezulta într-o publicație viitoare privind paradoxurile dependenței de jocuri video.

La nivel național, am contribuit la mai multe granturi de cercetare finanțate de Consiliul Județean Brașov, cum este de exemplu cel din 2013, intitulat *Harta capitalului social-etnic în economia brașoveană*, în cadrul căruia, ca membru al unei echipe de șase persoane coordonate de conf. univ. dr. Codrina Șandru, am gestionat metode calitative, interviuri și analize documentare, pentru a explora etnia ca resursă economică, generând perspective asupra încrederii, asocierii și identității.

De asemenea am participat ca membru în două granturi de cercetare obținute prin competiție internațională (cu nr. de contract), din partea unui organism internațional de

finanțare a cercetării cum sunt proiectul de cercetări hermeneutice finanțate de Fundația Bethlen Gábor: *Despre inefabil* (volum din 2016, cu capitolul meu despre sine și alteritate) și proiectul de cercetare *Cultura între interculturalitate și postculturalitate* (volum din 2021, cu studiul meu despre substanțialismul consumului și *homo consumericus*).

Alte proiecte de cercetare ale căror coordonator am fost de data asta includ proiectele din 2023 *Dezvoltarea rezilienței și abilităților de leadership* și din 2020 *Elaborarea unei strategii de promovare*.

Totodată, în ultimii ani am participat, în calitate de referent și membru al comisiilor de doctorat, la evaluarea mai multor teze de doctorat (Hosszú Mária Csilla, Valoare și sens în perspectiva filosofiei existenței. Contribuții ale logoterapiei și analizei existențiale la cercetarea filosofică a situațiilor decizionale; Incze Evelyn-Rebeka, Caracteristici normative ale raționalității comunicative; Husztig Róbert, Dialectica morții în filosofia lui Karl Rahner. O încercare de abordare a problemei morții din perspectiva infinitului) în cadrul Școlii Doctorale de Filosofie al Universității Babeș–Bolyai. Referatele au vizat teme situate la intersecția dintre filozofie și științele umaniste, abordând domenii precum filosofia existenței, hermeneutica teologic-filosofică și conceptele de raționalitate din teoria socială contemporană.

Direcțiile mele viitoare de cercetare și predare se articulează în trei domenii largi. Totodată doresc să precizez ca acest direcții reprezintă de asemenea acele domenii în care aș dori să coordonez lucrări de doctorat.

1. Abordarea filosofică a adicției, în special dependența de jocuri video dintr-o perspectivă fenomenologico-existențială, integrând conceptele husserliene de sinteză activă și pasivă cu structurile existențiale heideggeriene și cu conceptualizarea atenției propusă de Arvidson. Spre deosebire de modelele convenționale care definesc adicția în principal ca un eșec al controlului impulsurilor, analiza mea relevă un paradox: în dependența de jocuri video, controlul reflexiv rămâne puternic, dar este limitat la mediul ludic, fără a se extinde la preocupările mai largi ale vieții. Această nealinieră sugerează o perturbare fundamentală a sintezei atenționale și a proiecției existențiale.
2. Studiul simulacrelor și al heterotopiilor, a doua direcție, examinează spațiile intermediare în care relația cu realitatea devine incertă, iar scopul pedagogic este cultivarea sensului critic al limbajului și familiaritatea cu dinamica reprezentățională și mediatică generatoare de iluzii (simulacre).

3. În sfârșit, fenomenologia lumilor experiențiale psihopatologice (ale schizofreniei în mod special) deschide teritoriile de graniță ale normativității și devianței: experiența „de a fi altfel” are dimensiuni psihologice, existențiale și etice, care trebuie elaborate prin limbajul înțelegerii și al sprijinului comunitar.

Concluzia tezei descrie conceptul de autenticitate ca îngrijire practică a ipseității: fidelitatea față de „mine însumi” nu este un cult esențialist al ipseității, ci o disciplină existențială care se formează în gesturile concrete ale limbajului, corpului, atenției și orientării comunitare. Conducerea vieții autentice nu înseamnă închidere, izolare, ci permeabilitate selectivă: practica echilibrului dinamic între așteptările externe și impulsurile interne, în care filosofia este terenul de exersare al măsurii, ritmului și judecății.

Universitatea – dacă își ia în serios propria vocație – poate fi chiar locul acestei practici: garanția instituțională a timpului și spațiului conversației și reflecției etice, a culturii atenției și a înțelegerii lente, ca contrapunct la logica „modernității accelerate”. Gândul de încheiere al tezei poate fi rezumat astfel: practica filosofiei în învățământul superior postmodern – prin interconexiunea cursurilor, cercetărilor și inițiativelor comunitare practice – este capabilă nu doar să înțeleagă, ci și să modeleze acel spațiu existențial în care autenticitatea poate fi îngrijită. Această „poziție” – stilul existențial al întrebării și orientării – face posibil ca în lumea totalitarismului tehnic și a consumului total creația de sens uman și normativitatea comună să nu fie doar un ideal teoretic, ci o realitate trăită, practică în comun.